

Оксана Коханко

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ УМІНЬ ВИЗНАЧАТИ ВИХОВНІ ЗАВДАННЯ УРОКУ ЯК НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

У професійній діяльності вчитель щоденно виконує багато функцій, властивих його професії. Їх кількість педагоги-теоретики визначають по-різному. Серед них більшість педагогів (Л. Н. Анциферова, Е. О. Грішин, Г. А. Карпова, Н. В. Кузьміна, Т. С. Полякова, В. О. Сластьонін, О. І. Щербаков та ін.) виділяють дійсно значущу функцію вчителя – проєктивно-конструктивну. Проєктувати вчителю доводиться щодня – будувати навчально-виховний процес у школі, продумувати свої дії та дії учнів і т.д.

Спостерігаючи на практиці основну форму організації навчання – урок, ми бачимо ряд недоліків, яких допускаються вчителі, зокрема, у структуруванні уроку. Урок впроваджується ними як сукупність його елементів (складових), але які не являються системою. Це призводить, насамперед, до низької результативності уроку, втрачається зв'язок мети та кінцевого результату. Ставлячи перед собою мету не кожен вчитель уявляє, що він очікує в кінцевому результаті.

Найнеприємнішим є те, що такі невміння (ставити мету, визначати її триєдині завдання розвитку, навчання і виховання, бачити кінцевий результат) показують молоді вчителі, які щойно закінчили певний педагогічний ВНЗ. Тому сьогодні, ми вважаємо, одною з головних проблем педагогів вищої школи має стати навчання студентів – майбутніх вчителів – правильно проєктувати урок та здійснювати його цілепокладання.

Мета статті – розглянути особливості формування у студентів ВПНЗ вмінь визначати у проєкті уроку виховні завдання як важливі орієнтири становлення та формування особистості кожного учня.

Проєктування уроку – це складний процес побудови його найоптимальнішого дидактико-методичного варіанту. Першим кроком якого є планування макроструктури уроку, що розпочинається логічно з визначення загальної мети уроку та його завдань. Оскільки, ні навчання, ні виховання не існують у чистому вигляді, то можна однозначно стверджувати, що в ході уроку завжди присутні елементи виховання. А їх обов'язково потрібно використовувати вчителю свідомо і цілеспрямовано.

Аналіз планів-конспектів та спостережуваних уроків студентів спеціальності «Початкове навчання» переконує, що визначення виховних цілей уроку становить для них істотні труднощі. Механізм формулювання навчальної мети і завдань уроку досить чіткий і значно зрозуміліший студентам. А от прогнозування виховних завдань виявляється значно складнішим.

Педагоги різних часів (О. М. Коберник, А. С. Макаренко, І. В. Малафійк, Л. І. Малюнкова, О. В. Матвієнко, О. Я. Савченко, В. О. Сухомлинський та ін.) однакові в тому, що у процесі навчання виховує все: і зміст навчального матеріалу (поняття, факти, теорії, історія, життєвий досвід, особистості науковців, художників, поетів, письменників і ін.), і методи, і форми організації навчання, і особистість учителя, і колективні взаємини, і засоби наочності. Виходячи із вищезазначеного вчитель і формулює виховні цілі того чи іншого уроку. Крім того, визначаючи виховні завдання уроку, вчитель керується сучасними принципами та вимогами щодо організації виховання молодших школярів у школі. Зокрема, забезпечення всебічності, комплексності та гармонійності розвитку особистості кожної дитини; формування позитивних ставлень, поглядів, переконань, умінь та звичок; реалізація принципу виховуючого навчання.

Складність визначення виховних цілей уроку закономірно виходить з характерних особливостей самого процесу виховання. Виховання – поняття значно ширше від навчання, досить суб'єктивне явище, що залежить від ряду людських факторів; результати виховання – віддалені в часі та важкодіагностовані; виховання охоплює значно ширше коло цілей у формуванні особистості людини.

Найчастіше у проектах уроків студенти допускаються таких помилок при визначенні виховних завдань уроку:

- формулювання загальних, широких завдань, що нездійсненні в рамках одного уроку (наприклад, виховати любов до тварин; виховати бережливе ставлення до матері; виховати любов до математики і т.д.);
- формулювання виховних завдань безвідносно до змісту уроку та використовуваних методів і форм навчання (наприклад, ціль уроку – виховувати самостійність, а на уроці не використовується жоден метод організації самостійної роботи та домінують репродуктивні методи і фронтальна форма організації навчальної діяльності);
- при формулюванні виховних завдань акцент робиться на риси та якості особистості дитини (наприклад, виховати у дітей доброту, повагу, чесність, охайність, наполегливість і ін.), які формуються не на одному уроці;
- відсутність виховних цілей уроку в плані-конспекті, неусвідомлення їх у ході уроку.

Для усунення таких помилок студентів варто вчити визначати конкретні виховні цілі, що орієнтовані на поняття, уявлення, знання, уміння, навички, способи творчої діяльності, соціальні та духовні цінності. Таким чином, виховні цілі будуть орієнтовані на результати виховання. А цими результатами є: знання, погляди, переконання, звички культурної поведінки, що слугують основою для формування позитивних людських якостей та світогляду.

Для того щоб визначити виховні завдання того чи іншого уроку студенту – майбутньому вчителю – потрібно глибоко дослідити зміст навчального матеріалу, продумати виховний потенціал обраних до уроку методів, форм та засобів навчання і, звісно, пам'ятати, що вчитель – це вихователь, який своїм прикладом виховує дітей на уроці.

У педагогічній теорії погляди на формулювання мети і завдань уроку завжди різнилися. Поняття «триєдина мета» уроку орієнтує вчителя на визначення до кожного уроку завдань освіти, розвитку і виховання учнів. Проте він має розуміти, що освітня мета уроку – це чітке прогнозування його результату, а от розвивальні та виховні завдання – це «надзавдання» без яких процес навчання в школі будуватися не може. Тож чи потрібно визначати їх до кожного уроку?

Дану проблему досліджував відомий дидактик В. О. Онищук. Він був прибічником триєдиної мети уроку і вважав, що вчитель має вміти чітко визначати цілі як освітні, так і виховні та розвивальні, виходячи з теми та змісту уроку [2].

Дещо іншу позицію ми бачимо у працях О. Я. Савченко. Вона вважає: «Учитель – це насамперед вихователь. Проте це не означає, що до кожного уроку слід ставити виховну мету. Вважаємо, що в початкових класах обов'язково визначати її до кожного уроку читання, трудового навчання, образотворчого мистецтва, ознайомлення з навколишнім, етики, музики та співів, фізичного виховання. Що стосується уроків мови, математики і природознавства, питання про доцільність формулювання виховної мети вчитель розв'язує, вдумливо й усебічно зважуючи можливості матеріалу, з урахуванням і характеру засвоєних понять, і специфіки оточення, в якому живе дитина» [3, с. 264].

Проти триєдиної мети уроку виступає педагог В. В. Кумарін. Він вважає, що вчитель, який дуже відповідально ставиться до реалізації кожного компонента мети уроку: навчального, виховного й розвивального, може, і так часто буває, не домогтися якісного результату ні у навчанні, ні у вихованні, ні у розвитку. Він помітив, що дуже часто вчителі дбають про кожну складову мети окремо: дають нові знання, потім виховують учнів і, якщо залишається час, розвивають певні сторони їх особистості (через цікаві завдання, тематичні шаради, загадки тощо). Такий урок, на його думку, перетворюється в дидактичний каламбур як веселу, дотепну гру, після якої мало що залишається в голові, душі й серці учнів [1].

«Традиційна мета уроку в триєдиному форматі не є вимірюваною, – вважає В. І. Бондар, – а тому його ефективність як співвідношення міри (мети) й результату не може визначатися конкретним коефіцієнтом. Вимірюваною є мета за умови, коли вона коректно сформульована у напрямку руху до результату» [1, с. 115]. На його думку, на уроці в старших класах має ставитися одна освітня мета, а виконуватися багатоаспектні завдання, які включають в свою структуру цілий комплекс

результатів освітньої, мотиваційної, виховної і розвивальної спрямованості. Ціль уроку не рівнозначна його результату. Вона вказує на напрям, по якому йде вчитель, а коли вона прийнята й усвідомлена учнями як мета їхньої діяльності, то й вони підуть цим шляхом.

Зважаючи на погляди відомих педагогів та власний досвід, вважаємо, що в системі початкового навчання виховні завдання повинні ставитися вчителем якщо не на кожному уроці, то до системи споріднених темою уроків обов'язково. Оскільки, саме у початковій школі закладаються основи світогляду школяра, відбувається ознайомлення його з суспільними нормами, вимогами, формується ставлення до себе, до світу, до природи і т.д. Оскільки, ще В. О. Сухомлинський відзначав, що дитячі роки – це той вік, який ми вважаємо віком безтурботної радості, гри, казки, – це джерело життєвого ідеалу. Від того, що відкрилося дитині в навколишньому світі в роки дитинства, що викликало її подив і захопило, що обурило й примусило плакати – не від особистої образи, а від переживання за долі інших людей – від цього залежить, яким громадянином буде наш вихованець [4].

Провівши діагностування студентів спеціальності «Початкове навчання» під час педагогічної практики з метою виявлення знань та вмінь визначати виховні завдання уроків, ми виявили, що 85 % студентів-практикантів у проекті уроку визначають його триєдину мету. Тобто, вони формулюють виховні завдання кожного уроку, але у ході спостережень їх уроків та індивідуальних бесід нами було з'ясовано, що в ході заняття студент дбає про освітній результат, а виховний, нібито, сам реалізується через зміст навчального матеріалу. Деякі студенти відверто зізнаються, що триєдину мету уроку формулюють на вимогу вчителя, але в ході уроку її не контролюють і не перевіряють. На запитання, що конкретно ми можемо виховувати в учнів на уроках в початковій школі, майбутні вчителі відповідають досить загально, виходячи не з конкретних знань, а з власних уявлень: «любов до навчального предмета», «моральні якості», «національну свідомість» і т.д. Таке «абстрактне виховання» в школі притаманне і досвідченим учителям.

На нашу думку, щоб процес навчання мав виховний характер, вчителю потрібно навчитися формулювати конкретні виховні завдання. Ті, які реально можна реалізувати в ході уроку. Наприклад, формування складових світогляду школяра – понять, уявлень, знань, цінностей, ставлень, інтересів. Чітко поставлені виховні завдання уроку набувають ознак конкретності, реальності та результативності. Наприклад, якщо вчитель планував у ході уроку використати групову форму організації навчальної діяльності учнів, цілком логічним є наступне виховне завдання: «Формувати в учнів уміння працювати в групі, допомагати один одному». А якщо тема уроку громадянської освіти «Рід. Родина. Рідня», то виховне завдання – сформулювати відповідні поняття та виховувати бажання вивчати

свій рід – цілком здійсненне.

Суттєва різниця між освітньою метою уроку і виховною полягає у чіткій результативності першої у кінці уроку та віддаленість результатів другої. Освітня мета передбачає завершені процеси: «сформувати», «вивчити», «засвоїти», «узагальнити», «систематизувати» і т.д. А виховна мета – це мета, що триватиме не один урок. Тому педагогічно правильно буде формулювати освітні завдання уроку так: «зміцнити бажання...», «формувати інтерес...», «заохочувати до...», «виховувати товариські взаємини...», «виховувати увагу до...» і т.д.

Щоб правильно визначити виховні завдання уроку студенту – майбутньому вчителю – при проектуванні уроку варто проаналізувати такі позиції:

– *виховний потенціал теми та змісту навчального матеріалу уроку*: які знання засвоюватимуть учні, який вони несуть виховний потенціал, яку інформацію сприйматимуть учні і як це впливатиме на їх всебічний розвиток;

– *виховні можливості обраних методів, форм та засобів навчання, що будуть використані на уроці*: які можливості для виховання особистості вони містять, які якості можна розвивати в дитини за їх допомогою, як вони вплинуть на почуттєво-емоційну та волюву сфери особистості, чи відповідають вони віку учнів;

– *загальна культура вчителя, його стиль управління та спілкування*;

– *виховний потенціал оцінювання знань, умінь, навичок учнів на уроці*.

Означену проблему вважаємо досить актуальною на сьогодні та вартою подальшої уваги та розв'язання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В. І. Дидактика : підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / В. І. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
2. Онищук В. А. Урок в современной школе / В. А. Онищук. – М. : Просвещение, 1986. – 158 с.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко. – К. : Абрис, 1997. – 416 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 220.